

HEGEMONİK HAYAT ANLAYIŞINDA ETİK ve AHLAK FARKI VE KARŞILIKLI TEMAS NOKTALARI

Yrd. Doç. Dr. Can CEYLAN

İstanbul Medipol Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
canceylan@medipol.edu.tr

Özet

Bu makalenin amacı, “ahlak” kavramının, “mahluk”, “Hâlik”, “halk” gibi kavramlarla aynı kökten geldiği ve ahlâkın bir doğa kanunu olduğu, doğanın ve dolayısıyla insan hayatının dengesinin bu doğa kanunlarının korunmasına bağlı olduğu gerçeğinden yola çıkarak, etik ve ahlak kavramlarının arasındaki farkı ve bu iki kavramın temas noktalarını işlevsel olarak ortaya koymaktır. Doğaya aykırı olan bir uygulamanın insan doğasına da aykırıdır ve bu yüzden kalıcı bir değer hâline gelmesi söz konusu değildir. Etik değerler, uygulamadaki ahlâkî kuralların çerçevesini oluşturan kurallardır. Ahlâkî kurallar bu çerçeveye içindeki çoğunluk ve çoğulculuk bağlamında işlev görmektedir ve uygulanmaktadır. Kültürler arasında farklılığa rağmen, etik kuralları fizikî doğa kanunlarına benzer bir sâbitlik içindedir. Bu kanunlar çerçevesinde işleyen ve zaman, mekân ve sosyal yapı bağlamında çeşitlilik gösteren ahlâk kuralları birleştirici olabilmektedir. Küreselleşen dünya ortamında fizik kanunları yer kürenin her noktasında geçerliliğini korurken, aynı yerküre üzerindeki nicelikleri tam olarak bilinmeyen varlıkların birer mahluk olarak aynı kanunlara tâbi ama farklı yaşam tarzına sâhip olması gerçeğinden yola çıkarak, aynı etik kurallara tâbi olsa da, Hâlik’in hâlik ettiği mahluk olma sınırı için her bir varlığın kendine özel olma gibi bir vasfının vazgeçilmez olduğu muhakkaktır. Bu gerçek de küreselliğin sınırlılığını ve mutlak olamayacağını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda etik ve ahlâk kavramlarının bir sınırlama ve kültürel kısırlık aracı olarak değil, birbirlerine destek veren ve kozmopolit hayat tarzının olumsuzluklarını ayıklamada çâre olabilecek unsurlar olarak algılanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, Küresel Hayat, Etik, Ahlak

DIFFERENCE BETWEEN ETHICS AND MORAL AND THEIR CONTACT POINTS IN HEGEMONIC LIFE STYLE

Abstract

The aim of the paper is to mention the difference between ethics and moral (ahlak) and their contacts point in a functional way pointing out that *ahlak* has the same etymological root with *mahluk*, *Hâlik* and *halk* and indicating that *ahlak* is a natural law and the balance of nature and that of human nature can be protected through the protection of these laws. Something out of nature is also out of human, so it cannot be a permanent value. Ethic values are the rules that maintain the framework of the moral values in practice. Moral principles function and are applied within the context of majority and plurality. Despite the intercultural differences, ethic laws are stable like physical laws. Moral principles that function within the frameworks of these laws and that present diversity within the context of space, time and social structure can be connective. In a globalized world, physical laws are valid in each and every part of the earth. On the same earth the creature (*mahluk*) whose exact quantity cannot be known but who are subjected to the same laws but also who have different ways of life are held subjected to the same ethic laws. However within the limits of being *mahluks* that have been created (*hâlik*) by the Creator (*Hâlik*), they are indispensably peculiar on their own. This fact points that globalization is limited and cannot be absolute. In this context *ethics* and *moral* should be regarded as instruments of restriction and cultural infertility, but as elements that support each other and that provide remedy to pick out negativities from cosmopolitan way of life.

Key Words: Hegemony, Global Life Style, Ethics, Moral

Giriş

Teknolojik imkânlar sayesinde küreselleşen dünyamızda, kozmopolit hayat tarzı hegemonik bir anlayış ile, kültürler üstü ve kültürler arası bir paylaşım hâkim bir hayat tarzı hâline gelmektedir. Bir taraftan butik yaşam seçenekleri ilgi görürken ve yerel değer

ve motifler, mikro câzibe merkezlerini çoğaltırken, diğer taraftan da bu butik yaşam seçenekleri ve mikro câzibe merkezleri, makro plânda ulaşılabilir hâle gelmektedir. İçinde yaşanılan dönem açısından kaçınılmaz olmanın ötesinde, bizzat kuşatması altında bulunduğumuz bu olgu, kültürler arası iletişimin ortaya çıkardığı kozmopolit hayat tarzının bir sonucu olan baskın kültürlerin hegemonik etkisiyle ilgili unsurların ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu unsurların başında da etik ve ahlak kavramlarının eş anlam algılanmasından doğan sorunlar gelmektedir.

Bir insan topluluğunun birlikte yaşaması için gerekli olan sosyal kurallar, etik değerler olarak adlandırılabilir. Bu kuralları ahlak kuralları olarak adlandıranlar da vardır. Ancak bu iki kavrama benzer ve hatta aynı anlamlar yüklemek, kültürel çeşitliliğin olduğu ve baskın bir kültürün etkisi altında gelişen hegemonik-kozmpolit hayat tarzının bulunduğu bir sosyal yapıda, hâkim bir ya da benzer birkaç kültürün diğerleri üzerinde hâkimiyet kurması sonucunu doğurmaktadır. Böylece kültürel çeşitlilik, kültürel çoğunlukculuk hâline dönüşebilmektedir. Oysa konumuzun diğer tarafını oluşturan ahlak kavramının ontolojik açıdan, kültürel farklılıkların üstünde ama onları da kapsayan bir doğal yaratılış anlayışı ile ele alınması gerekmektedir. Böylece kültürel farklılıklar sebebiyle çelişen etik değerler, insanoğlunun da bir parçası olduğu doğada var olan kanunlar dikkate alındığında, bir çatışma değil; aksine asgârî müştereklerde buluşulan renkli bir paylaşım ortamı ortaya çıkartacaktır. Bunun sonucunda çoğulcu bir yapı da mümkün olacaktır.

1. Etik ve Ahlak İlişkisi

Etik ve ahlak kavramları arasındaki farklılık, öncelikle bu kavramların tek tek kendi içlerinde bir anlam tutarlılığında kullanılmıyor olmasından gelmektedir. Etik ile ahlak arasındaki farkın varsa ne olduğu, bu farkın varsa en uç ve en yakın noktalarının ne olduğunun tespitinden önceki sorunsal, bir kavram olarak etik'in anlamı üzerinde bir uzlaşma bulunmamasıdır. "Geometride örneğin "elips", "tanjant", "hipotenüs", gibi ifadeler kullanıldığında bunlar bu sorunları tartışan herkes için *tamamen aynı kavramları* belirtirler. Etik kavramı ise, geometrinin aksine, en büyük otoriteler de dâhil olmak üzere, çoğu kez farklı kullanılır" (Vergara, 2014: 51). Etiğin evrensel bir tanımını yapmak yerine, etik üzerinde kalem oynatan birçok yazar, söylemlerindeki etik kelimesini hangi anlamda kullandıklarına dâir açıklama yapmak durumunda kalmışlardır. Etik kavramı, kimi yazarlar tarafından "olanı inceleyen disiplin" anlamında kullanılırken, kimi yazarlar tarafından da "olması gerekeni ve bizim yapmamız gerekeni ele" alan disiplin anlamında kullanılır. (Vergara, 2014: 54). Benzer durum, ahlak kavramı için de geçerlidir. Bu anlam kargaşası ve belirsizliğini, mümkün olmayan bir oybirliği ile tespit edilecek ütopyik bir etik tanımlamak yerine, hem etik hem de ahlak kavramlarını aynı amaca hizmet eden ve iş bölümü yapmış kavramsal aygıtlar olarak düşünmek daha işlevsel olacaktır.

Herşeyin çok hızlı ve bu yüzden endişe verici ve var olanı tehdit edici bir şekilde değiştiği ortamda, bu endişeleri ve tehditleri bertaraf etmek ve güven hissi duymak için etik, münbit bir kavram olarak görülmektedir. Bu kavram üzerine inşa edilen etik anlayışı, evrensel ve hem insanlar arası hem de kültürler arası ilişkilerde ön kabul görmüş kuralları temel almaktadır. Bu temel varlığı da çoğu zaman eş anlamı olarak kullanılan ahlâka dayanmaktadır. Ahlâk; "halk", "hâlik" ve "mahluk" kelimelerle aynı kökten gelmesinden de anlaşılacağı üzere, tabiat ile yâni doğal olan ile ilgilidir.

Gustave Le Bon'un "kitleler çağı" olarak tanımladığı günümüzde herşeyin târihte eş benzeri görülmemiş bir hızla değişiyor olması, yine bu çağın insanının içinde bulunduğu hâli teşhis ve tedâvi etme gayreti kaçınılmaz hâle gelmektedir. Bu teşhis ve tedâvi durumunu Gustave Le Bon şöyle ele almaktadır:

"Bu değişimin temelinde iki esaslı olgu vardır: Birincisi, medeniyetimizin bütün unsurlarının kaynağı olan dinî, siyâsî ve sosyal inançların tahrip edilmiş olmasıdır. İkincisi, bilimlerde ve teknikte yeni buluşların doğurduğu, yepyeni yaşama ve düşünme şartlarının meydana gelmesidir. Geçmişe âit fikirler her ne kadar sarsılmışsa da henüz kudretlerini muhafaza etmekte ve bunların yerini alacak olanlar ise oluş halinde bulduklarından yeni çağ bir geçiş ve karışıklık hâli arz etmektedir" (Le Bon, 2013: 6).

Le Bon'un işaret ettiği bu karışıklık, kitleler üzerinden yaşandığında ve hissedildiğinde de karşımıza hemen yine bu çağın bir olgusu olarak küreselleşme ve bu küreselleşmenin

getirdiği baskın kültürlerin yayılmacı hegemonyası çıkmaktadır. Birden değil de belli bir süreç içinde gerçekleştiği için, ilk başlarda tepki gösterilmeyen bu hegemonik durumun, eşyanın tabiatına muhalif bir aynılık ve tek düzelik getirdiği fark edildiğinde, yani teşhis edildiğinde, bunun tedâvisi için adım atma ihtiyacı kitlesel boyutlarda kendini göstermektedir.

Her şeyin bir süreç içinde, ama eski zamanlara izâfen daha hızla değişiyor olması, insanı bu doğal olmayan hızın kesildiği doğaya yaklaşmaya zorlamaktadır. Aslında insan, kendi kendine uzaklaştığı ama hemen yanı başında, sâdık ve vefâkâr bir dost misâli duran doğaya yaklaşma ihtiyacını hissederek, doğanın bir parçası; hem onu tamamlayan hem de onunla tamamlanan bir unsuru olduğunu hatırlamaktadır. İnsan ve doğa, birbirlerinin mütemmin cüzüdür. İnsan, modern çağda gerçekleştirdiği icatlarla doğaya üstün gelip ona hükmettiğini düşünse de, bu düşüncesinde hatâlı olduğunu anlamıştır. İnsanın doğaya yaptığı her yanlış, kendisine yaptığı yanlış olmuştur. Doğaya karşı hatâlı davranışında sâdece bencil ve egosentrik bir düşünce şekli esas alan insanoğlu, bir tarafta bu hatâsını eskisi kadar umarsızca olmasa da devam ettirirken, diğer tarafta da bu hatâlarının telâfisinin yollarını arama ve bulduğu yolları geliştirme gayreti içine girmiştir.

Hegemonik bir anlayışla, kendi dışında herkese hükmedici bir tavrı doğal kabul edip küresel bir aymazlık içinde hareket ederek yapılan hatâların telafisi de yine küresel boyutta olmalıdır. Hegemonik anlayışla zayıfın üzerine kurulan hâkimiyetle elde edilen küresel bakışın verdiği tecrübe, bu küresel telâfi gayretinde öncekinin aksine şer için değil hayır için kullanılmalıdır.

Dünyânın içinde bulunduğu menfi durumun sebebini küreselleşmeye ve bu küreselleşmeden nemalanan küresel hegemonik yönetim anlayışı bağlamak çok da acımasız bir tespit değildir. Ancak böyle bir menfi durumdan çıkmak için önce geriye dönmenin, yani bir anlamda krizi fırsata çevirmenin yollarını aramamıza her hangi bir engel yoktur.

Bu yolları aramaya, kavram çerçevemizi önümüzü aydınlatacak ve kargaşaya mahal vermeyecek şekilde tespit etme durumundayız. Bunun ilk adımını da etik ve ahlak kavramlarını, bu kavramlara hangi anlamlar yüklediğimizi açıklayarak atabiliriz. Öncelikle etiğin kendi içinde tanımlamasını yaparak başlayalım. Burada kullanılan “etik” kavramı günlük hayatta karşılaşılan sorunlarla ilgili olan etikdir. Zira İoanna Kuçuradi’nin yerinde tespitiyle ifâde etmek gerekirse,

“Günlük yaşamımızda ve meslek yaşamımızda her an karşılaştığımız ve eylemde bulunmak için şu ya da bu şekilde çözmek zorunda olduğumuz etik problemler, bir filozofun ele aldığı ve cevap bulmaya çalıştığı etik problemlerden türce farklıdır: ilkleri, gerçek, bir defalık problemlerdir. Böyle bir problemle belirli bir kişi, belirli bir anda, belirli bir durumda karşılaşır; dolayısıyla ona verilen ve kişinin o durumdaki eylemini belirleyen cevap (belirli kişinin bulunduğu çözüm), yalnızca o belirli probleme verilen cevaptır. Bu soruları çözenin reçetesi yoktur; cevabın her durumda bulunması gerekir. Oysa ikinci türden etik problemler genel, teorik problemlerdir. Onlara verilen cevap, felsefi bilgi oluşturur. Örneğin, “doğru eylem nedir?” sorusu ile “Bu durumda benim ne yapmam doğru olur?” sorusu epistemolojik bakımdan farklı şeyler soruyor. İlk (felsefi) soruya bir cevap, eyleme ilgisinde ‘doğru’ teriminin kavramsallaştırılmasıdır. Oysa ikinci soruya cevap vermek için, kişi, o belirli, gerçek, somut, tek durumda neyi yapması gerektiğini bulmak zorunda” (Kuçuradi, 2003: 7).

Etiği kendi içinde bu ayırım doğrultusunda ele almamızın sebebi, etiğin belli kişinin belli durumda yapması gerektiğini söyleyen anlamının, hem küresel ve tek taraflı, genel bakışın zıttı olan bir bakış açısı sağlaması gerektiğini düşünmemizdir. Etiği bu anlamıyla kullanmak, küresel bakışın dayattığı tek taraflı, genelleştirici ve her duruma çözüm sunma iddiasındaki reçeteci bir hegemonik bakışa karşı çözüm sunma çabasıdır. Bu anlamıyla kullanıldığında “etik”, “ahlak” kavramı ile birlikte, ahlak üzerinden ele alınan konularda çözüm ortaklığı sunabilme özelliğini ortaya koyabilmektedir.

“Etik” kavramının ardından “Ahlak” kavramına nasıl bir anlam yüklediğimizi ele almadan önce, etik ve ahlak kavramları arasında farklılığa dayanan bir tanımlama yapmak gerekirse, ahlak; uygulanagelen, yaşanan ve deneyimlenen iyilik tecrübeleri; etik ise bu tecrübelerin yazılı ya da çoğu zaman sözlü kurallar hâlinde tespit edilmiş hâlidir. Bir benzetme yapmak gerekirse, etik; bir yönetmelik ya da bir anayasa; ahlak ise bu yönetmelik

ya da anayasadaki kural ve kaidelerin birey ve toplum tarafından uygulamaya konulan hâlidir. Bu yüzden ahlak, her zaman etiğin içeriğini ve sorunu ele alıp çözüm sunma çerçevesini ihtiyaca göre gerekirse genişleterek gerekirse daraltarak değişikliğe uğratma pozisyonundadır. Ahlak, etiğin tanımlayıcı içeriği sebebiyle etikten bir kılavuz gibi yararlanma avantajını göz ardı etmeden, gerekirse bu kılavuz çizgiyi belli kişinin, belli şartlarda gelişen belli bir olayda ihtiyaç duyduğu çözümü sunacak esnekliği kullanmaktan geri kalmaz. Bu esneklik, bir sonraki olayda daha güçlü bir kılavuzluk için daha zenginleştirilmiş tanımlayıcı bir içerik de sağlamaktadır. Ahlak kavramını bir çözüm bulma yolu veya yöntemi olarak ele alırsak, etik ve ahlak kavramlarının kesişim kümesinde “ahlakî etik” diye bir kavramdan bahsedebiliriz.

1.1. Etik ve Ahlakın Temas Noktaları

Tanımlayıcı olmasının verdiği katılık etiği küresel olmaktan uzaklaştırmaktır. Diğer tarafta ahlak, her özel durumda, her özel bireye, her özel zamanda hitap edebilme özelliği ile fert plânında özel, ama her bireye özel uygulama esnekliği ile genele teşmil edilebilecek bir özelliğe sâhiptir. Bu özelliği ile ahlak, tanımlayıcı ve katı etikten üstündür. Her kapıyı açacak tek bir anahtar, sorunu çözecek tek bir reçete olamayacağı için etik, küresel olamamakta ve küreselleşen hegemonik anlayışa da hitap edememektedir. Ahlak ise duruma, kişiye, zamâna özel olma vasfıyla küresel plânda çalışabilme; duruma, zamâna ve kişiye adapte edilebilme, her kapıyı açan maymuncuk olarak kullanılabilme yönünden küreselleşmeyi müspet yönde kullanma imkânı vermektedir.

Ahlâkın bu kullanılabilirliği, ahlâkın doğa kânunları ile uyumlu yapısından gelmektedir. Doğa kanunları ile işleyen dünya üzerindeki her varlık “mahluk” sıfatına sâhiptir. Sayısı ve türü açısından – günümüzde bilim literatürünün bile dışında kalan dâhil – bütün varlıklar, tek bir sıfat altında toplanabilmektedir. Her bir varlık, kendi özelliği ve hususiyeti içinde “hâlk” edilmiş birer “mahluk”tur. Her bir varlığa mahluk sıfatını veren husus, onun bulunduğu mekâna, zamâna ve şarta göre hâlk edilmesi; yâni kendi var oluş problemine özel muamele görmesidir.

Varlıklara mahlûk sıfatını veren Hâlik, Ahlâk’a bahsettiği sorunsala yaklaşmadaki esneklik özelliği ile yaratış etiği diyebileceğimiz değişmez doğa kanunlarını vesile ve sebep kılarak kâinâtı – içinde bulunduğumuz dünyâyı yaratmıştır. Değişmez doğa kanunları küreseldir. Örneğin yer çekimi kanunu her zaman her yerde mevcuttur; kişiye, zamâna ve mekâna özel bir değişkenlik göstermez. Ancak her mahluk, yer çekimi kânununa kendi mahlukat vasfıyla mâruz kalır. Yâni etik sâbit iken, ahlâk Hâlik’in irâdesi ve tâyini ile zamâna, mekâna, şarta ve mahlûka göre değişkendir. Bu bağlamda etik, kâide olarak küresel ahlâk çeşitliliğe hitap edici vasfıyla, değişkenliğiyle (her zaman, her mekân ve her varlıkta farklı olma özelliğiyle) küreseldir. Hakan Poyraz, etik ve ahlakın farklılık ve benzerliğinin iç içe bulunduğu bu durumu dış ahlâk (etik) ve iç ahlak (ahlak) olarak tanımlamakta ve dış ahlâkın tekil, iç ahlakın ise çoğul olduğunu belirtmektedir. “Dış ahlâk iç ahlâka çerçeve üretir. İç ahlâk dış ahlâka hayâtiyet verir. Dış ahlâk iç ahlâkların ortak noktasıdır” (Poyraz, 2005: 11).

Etik, tanımlar yapmaktır. Onun yanında ahlak da tanımlananın yapıyor olmasıdır. Bir kişi, bir toplumda neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda tespit yapabilir. Bu tespiti yaparken, yâni etiksel tanım yaparken, uygulamada gözlemediği ahlâkî pratikleri kullanır. Bu kişi, bu tespitlerini bir müfredat dâhilinde ders olarak anlatabilir. Bu, en basit anlamda bir bilgi aktarımıdır. Mesela antropolojik yönetmeleri kullanarak gözlemediği ahlâkî uygulamaları örnekleriyle anlatabilir. Bunu yapan kişinin o doğruları yapıp yanlışlardan sakınması, yaptığı bilgi aktarımı faaliyetinin çerçevesine girmez. Ama aynı kişi, doğrular ve yanlışlar konusunda bilgi vermenin ötesinde, bu doğru ve yanlışları kullanıp kişilerin hayatlarına, iyi niyetli de olsa, yön vermeye kalkıp daha sonra bunların aksi yönünde davranırsa bunun tam karşılığı, “hocanın dediğini yapıp yaptığını yapmamak”tır. Ahlâk dersi vermek ile ahlâkî davranmak aynı değildir. Ama bu ahlâkın, etik çerçevesinde olmadığı anlamına gelmez. İşte bu nokta, etik ile ahlâkın ayrı kavramlar olarak temas noktasıdır. Davranışa yansıyan bir doğrunun söz ile ifade edilmesi gereksiz bir eylem değildir, ama burada önemli olan sâdece sözde kalmamasıdır. Bir doğrunun ya da yanlışın hâl ile ortaya konması esas iken, söze ve/veya yazıya dökülmesi gereksizdir,

demek her şey bir yana, başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere bütün kutsal kitapların varlığını gereksiz görmek olacaktır.

Etik, sosyal hayattaki ahlâkî uygulamalarda ortaya konan doğru ve yanlışlar üzerine sorulan “neden?” sorusunu cevaplamının yâni hikmetin peşindedir. Bu çabanın, bu uygulamaların varlığından çok, onların devamlılığına etkisi vardır. Ama ‘bal bal demekle ağzın tatlamaması’ gibi, ahlâkî uygulamaların sâdece dillendirilmesi ve/veya yazıya dökülmesiyle ve/veya ders olarak okutulmasıyla ahlâkî bir birey ve toplum olunmaz. Kısaca söylemek gerekirse Aristo’nun, hocası Sokrat’ı eleştirirken dediği gibi “ahlâkî erdemın söz konusu olduğu yerde, en önemli şey, onun ne olduğunu bilmek değil, fakat nasıl ortaya çıktığını bilmektir” (MacIntyre, 2001: 28). Aristo’nun bu tespiti yapmasının sebebi, Sokrat’ın konuyu uygulamadan önce anlatmak ve bilmek seviyesinde ele almasıdır. “Etik, her şeyden önce istenilecek bir yaşamın araştırılması ve anlaşılmasıdır. Daha geniş bir bakış açısı ile, bütün etkinlik ve amaçların yerli yerine konması; neyin yapılacağı ya da yapılamayacağı; neyin isteneceği ya da istenemeyeceğinin; neye sâhip olunacağı ya da olunamayacağıın bilinmesidir” (Hitt, 1990: 98). Etik ile ahlak arasındaki bu fark, aslında birbirinden farklı iki kavramdan çok, temas noktalarının daha belirli hâle gelmesi için farklı işlevler yüklenen kavramlar olarak ele alınmasının ve bir bütünüün iki değişik noktasına ağırlık verilmesinin sonucudur.

1.2. Etik-Ahlak Bağlamında Hâlik-Mahluk İlişkisi

Etik kavramına, ahlak anlayışının ve ahlâkî yaşayışın teorik ve felsefi tarafı şeklinde bir tanımlama getirip, ahlâkî yaşayış konusuna açıklık getirmekte yarar olduğunu düşünürüz. Ahlâkî yaşamın çerçevesine, adâletli, nâmuslu, diğergam, özverili, çalışkan, düşünceli, yardımsever gibi hemen bütün olumlu insanî vasıfları koyabiliriz. Ancak makalemizin amacına uygun olarak bu çerçeveyi genişletmemiz gerekmektedir. Ahlâkî yaşam, sâdece insanoğlunun muhatap olduğu bir durum değildir. Burada ahlak ile nâmus kavramlarının eş anlamlı kullanması ve hayvanlarda nâmus anlayışının olmadığı akıllara gelebilir. Makalenin ana eksenı tam da burada kendini göstermektedir. İnsan, hayvan ve bitkiler dâhil tüm canlıların dâhil olduğu tabiat, bir ahlak anlayışı üzerine kurulmuştur. İnsanoğlu bu ahlak anlayışına tabiattaki tek irâde sâhibi varlık, yâni mahlûk, olarak uymaktadır. Ancak ahlak, tabiattaki yaratılış kuralları yâni hâlk kurallarının tamâmını kapsar. Irâde sâhibi olmayan ve sâdece içgüdüleriyle hareket eden hayvanlar, mevsim şartlarına göre yeşerip sararan bitkiler, tabiatta kendilerine yüklenen mahlûk özellikleri ile var olurlar. Bu özellikleri yükleyen Allah da, burada Hâlik sıfatını göstermektedir. Dolayısıyla tabiatı yaratan ve doğa kanunları koyan, kısacası kâinata “ahlak kuralları”nı koyan Hâlik’tir. O’nun dışındaki tüm yaratılmış olan varlıklar, bu doğa kanunlarına tâbi olan mahluklardır.

Etik-ahlâk bağlamındaki Hâlik-mâhluk ilişkisinde insanoğlunu özel kılan, yine Hâlik tarafından ona verilen irâdedir. İnsanoğlu, tâbi olduğu tabiat kanunları dışında, sâhip olduğu irâde sebebiyle ve bu irâde sâyesinde özel bir yere sâhiptir. Bu özellik ona birey olarak kendi kararını verme, kendi davranışlarını tâyin etme sorumluluğu vermektedir. Bu sorumluluk, insana hem toplumsal bir canlı hem de birey olarak özgür bir mahluk olarak dengeli davranma mecbûriyeti getirmektedir.

2. Küreselleşme Tartışmaları

Kelime anlamı olarak ele alındığında soyut ya da somut her hangi bir kültür ögesinin dünyânın hemen her yerine ulaşması anlamı taşıyan küreselleşme anlayışının, modern dönemde kavramsallaştığı söylenebilir. Ancak modern dönem öncesi zamanlarda özellikle kara ve deniz ticâret yolları üzerindeki kültür unsurlarının başka coğrafyalara yayıldığı bilinmektedir. Lâkin bu yayılma, bir yerde olmayan bir unsurun, doğal şekilde yâni her hangi bir baskı veya kültürlenme olmadan geçirdiği kabul edilme süreciyle başka bir yerden gelmesi şeklindeydi. Bu süreç, kimi zaman kitlesel göçlerle yer değiştiren toplulukların yeni yerleşim bölgelerindeki kültüre adapte olmaları şeklinde de gerçekleşmiştir. Bu adaptasyonun en büyük belirtileri dildeki yeni kelimelerdir. Örneğin Türkler’in Anadolu’ya yerleştikten sonra özellikle denizcilik ile ilgili terimleri kullanması, Türkçe’deki balık isimlerinin hemen hepsinin Rumca olması böyle bir sürecin sonucudur. Benzer

şekilde Yunanca kökenli “tekne” kelimesinin gemi yapma bilgisinin ötesinde, “teknoloji” kelimesinin kökeni olarak hemen hemen bütün dillere girmesi de başka bir örnektir. Burada günümüzdeki baskın olanın edilgen olanı kültürlemesi şeklinde yaşanan küreselleşmeden ziyade, “fizik boşluk kabul etmez” kanûnu uyarınca kültürel unsurların yeni yerlere ulaşması söz konusudur. Yâni coğrafi bölgeler arasındaki kültürel alışverişi, terminolojik ihtiyacın karşılanması konusunda bu bölgeleri kapsayan bilinen coğrafi sınırlar, yâni dönemin küresellik sınırları içinde yaşanmaktaydı.

Ancak Sanayi devrimi sonrasında başlayan modern dönemde ortaya çıkan çıkar ilişkileri, küreselleşme kavramına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Değişik coğrafyalara doğal sebeplerin dışında işgâl, yağma, sömürü amaçlı yapılan yayılmalarla oluşan hâkimiyet alanları, bu coğrafyalarda doğayı hâkimiyet altına alma gücüne sâhip Batı ülkelerinin, bu güce sâhip olmayan dünyânın geri kalan kısmındaki halklara ve kültürlere hegemonik bir üstünlük kurduğu bölgeler hâline gelmiştir. Bu bölgeler, sömürülme özelliğine sâhip olmayan istisnâi bölgeler hâric, dünyânın her yerinde ortaya çıkmıştır. Bu bölgelerin tamâmı, küresel dünyânın bir parçası olmuştur. Bu yapının hiç de olumlu bir içeriğe ve imaja sâhip olmadığı kolaylıkla belli olmaktadır.

Küreselleşmenin bu hâli, birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Mensubu oldukları milletlerin ve vatandaşı oldukları ülkelerin, ‘gelişmişlik’, ‘çağdaşlık’, ‘modernlik’, ‘demokrasi’, ‘insan hakları’ gibi yaldızlı kavramlarla kurdukları sahnenin arkasında doğal olmayan, tek tarafı çıkar anlayışına dayalı bir yönetim kurmaları birçok aydın ve düşünce insanını rahatsız etmiştir. Aslında bu rahatsızlık, ilk olarak bu ülkelerin kendi topraklarında ve kendi insanlarına yaptıklarıyla ortaya çıkmıştır. Ünlü Fransız filozof Foucault’un hemen her eserinde hissedilen rahatsızlık, bir felsefeci olarak onun felsefeye yüklediği ve yukarıda etiğin peşinde olduğunu belirttiğimiz “neden?” sorusu ve hikmetin peşinden gitmede gösterilen zâfiyettir. Kendi yaşadığı çağın rahatsızlığını ifade etmede sembol bir isim olan Foucault’un, felsefenin zâfiyeti olarak eleştirdiği durum, aynı zamanda etiğin içinde bulunduğu durumdur:

“Felsefe günümüzde üniversite profesörlerinin mesleğinden başka bir şey değil. Hegel’den bu yana felsefe, görevi felsefe yapmaktan çok, öğretmek olan akademisyenler tarafından öğretiliyor. Geçmişte Batı’nın en yüksek düşüncesinden kaynaklanan şey günümüzde eğitim alanında en az değere sahip faaliyet konumuna düşmüştür: Bu olgu, felsefenin muhtemel rolünü, işlevini ve özzerkliliğini çoktan yitirdiğinin kanıtıdır” (Foucault, 2006: 262).

Sistem eleştirisini *Büyük Kapatılma* (Foucault, 2005) adlı eserinde daha ağır ve belirgin şekilde yapan Foucault’un söyleminde felsefe ve onun yanında ahlak felsefesi olan etik, hikmeti aramak yerine, Althusser’in (2003) tâbiriyle hâkimiyet gücünü elinde bulduran hegemonyanın aygıtı hâline gelmiş ve esas işlevini yitirmiştir. Esas işlevini yitiren felsefenin yönlendirmiş olduğu etik de, bireyin kendini bulması bir yana, kendinden uzaklaşma işlevinin aracı olmaktadır. Çünkü ancak bu şekilde, birey hegemonik yapıya rıza gösterilecek; kendine yabancılaştığı, herkesin herkese benzediği, durağan durumdan sıkılmamak için değişiyormuş gibi görünen bir yaşam tarzı benimseyecektir.

Batı dünyâsı bu uygulamayı kendi içinde sistemleştirmiştir. Devlet çatusı altındaki tüm kurum ve kuruluşlarda bu yapı okul, hastane, ordu, ibâdethâne, işyeri, hâpishâne gibi isimlerle kendini göstermiş ve bireyin rıza göstermesi kaçınılmaz ve doğal bir sonuç olarak sunulmuştur. Bu hegemonik rıza, Gramsci’nin “yönetici sınıfın sadece hakimiyetini istinad ettiği değil, ayrıca yönettiği sınıfların etkin rızasını kazandığı pratik ve teorik faaliyetlerin bütünü” (Hall, 2006: 360) olarak tanımladığı devlet anlayışı ile gerçekleştirilmiştir. Bu devlet anlayışının tüm dünyâya yayılmasıyla hegemonik bir küresel anlayış ortaya çıkmıştır. “Rıza gösteren kişinin sorunsallaştırma becerileri körelendiği ya da hiç ortaya çıkmaması sağladığı için” (Ceylan, 2015: 193) ‘neden?’ sorusunu sormayan ve hikmeti aramayan bir dünya görüşü ile, kendi olma derdi yaşamayan bir birey olarak her gördüğüne ve her duyduğuna sorgulamadan inanmaktadır.

3.1. Küreselleşme - Evrenselleşme

Küreselleşme kavramının olumsuzluğu, evrenselleşme kavramı ile eş anlamlı kullanılarak giderilmeye çalışılmaktadır. Küreselleşme derken, üstünde yaşadığımız yerküre

olan dünyâmız; evrenselleşme derken de, bu dünyâmızın da içinde bulunduğu kâinat kastediliyorsa, aynı anlamda kullanılması doğru değildir. Bu iki kavram arasındaki fark, tam da bu makalenin konusuna ışık tutmaktadır. Hâlik'in halk ettiği mahlûkat için koyduğu bütün kurallar (çekim kanunu, merkezkaç kuvveti, duymak için havanın olması, elektrik için artı ve eksi kutupların gerekliliği, $2+2=4$, vb.) evrenin her yerinde geçerlidir. Einstein'a atfedilen bir sözle ifade etmek gerekirse, "Tanrı'nın dili varsa o matematiktir", yâni evrensel kuralların dilidir. Evrenselleştiğin Hâlik ile olan bağının verdiği müspet güç, küreselleşme için kullanılmak istenmektedir. Evrendeki kanunlar bellidir. Bu kanunlara ister Hâlik olarak Tanrı'nın koyduğu, ister kendi kendine oluşan Doğa kanunları diyelim, geçerliliği tartışılmazdır. Muntazam düzen göstermektedir ki, her şey bir elden yönetilmekte ve bir merkeze bağlıdır. Bunun aksine, küreselleşme bir tarafla her yere ulaşmak anlamına gelirken, bir tarafla da her şeyin her yerde başı bozuk bir şekilde var olabilmesi demektir. Bu, irâde sâhibi mahluk olarak insana bir endişe vermekte ve kaçıp kurtulması gereken bir ortam görüntüsü oluşturmaktadır. Birey, küreselleşmenin güvensizliğinden yine küreselleşmenin kurduğu başka bir kitlesel ortama kaçmaktadır. Ancak bu kaçış, hep göz önünde olan ama yaklaştıkça uzaklaşan hayâli bir yeredir.

3.2. Hegemonya İçinde Küresellemek ve Küresellenmek

Teknolojinin sağladığı imkânlarla artık her birey kendi televizyon kanalını ya da yayınevi veya gazetesini kurup sosyal medya üzerinden yayın yapabilmektedir. Bu ortamda bireyin hiç olmadığı kadar etkin, bağımsız olduğu düşünülebilir. Bu düşüncenin haklı olduğu taraftarlar yok değildir. Daha önce devlet ya da büyük sermaye gruplarının elinde olan bu yayın imkânına bireyin kısıtlı hatta hiç denecek kadar küçük bütçelerle ulaşabildiği bir duruma gelmesi sevindiricidir. Ancak devlet ya da sermaye gruplarının bu imtiyâzını bireye verirken aynı zamanda damlanın okyanusa düşmesi gibi, onu olağanüstü imkânlarla donatırken her bireye bunu vererek bu imkânları değersiz, kullanışsız ve dikkat çekici özelliği kaybolmuş bir hâle getirmektedir. Herkesin ulaşabildiği televizyon yayını artık arz-talep ilişkisi uyarınca câzibesini kaybetmiştir. Sosyal medya kanalları âdeta yazılı ve görsel bir bilgi çöplüğüne dönüşmüştür. Eskiden günlük gazetelerle yayınlanan ve bir gün sonra güncelliğini kaybeden haberler, artık belki hiç dikkat çekmeden bu çöplükte kaybolmaktadır. Seyreden ya da tâkip eden sayısı kadar televizyon kanalı ve elektronik gazete ve dergi oluşmuştur. Yâni herkes kendi yazıp kendi okumakta, kendi yayınlayıp kendi seyretmektedir. Herkesin elinde olan sosyal medya etkisiz bir hâle getirirken, klâsik anlamdaki medya hâlâ "azınlık bir grubun elinde, çoğunluğun sadece izleyici ve tüketici olarak edilgen bir durumda bulunduğu bir araç" (Demir, 2007: 21) olarak varlığını devam ettirmektedir.

Bireyin ulaştığı imkânların bu kadar kolaylaştığı küresel ortamda yine kitlesel tâkip edilme özelliğine sâhip televizyonlar, gazeteler, dergiler belli sermaye gruplarının tekelinde bulunmaktadır. Bu tekel, onlara küresel hegemonyanın özneleri olma ve bu hegemonyanın nesnelere yönlendirme imtiyâzı vermektedir. Yâni çoğulculuk sâdece görüntüde kalmaktadır. Perde arkasında, çoğunlukçu zihniyeti ve bu zihniyetin kurduğu yapının hegemonyası vardır. Bu açıdan bakıldığında küreselleşmenin "karşılıklı küresel bağlanmışlığın yoğunlaşması" (McGrew, 1992: 65) şeklinde tanımlanması, küreselleşmeye sâdece yapısal bir açıdan ve iyi niyetle bakılmasının sonucudur. Bu tanımlı yapısal bir açıdan iyi niyetle bakışın sonucu olarak nitelendirmemizin sebebi, küreselleşmenin başta kıtalararası ticaret olmak üzere birçok yol ile her şeyin heryere ulaşabilir olmasına sâdece "gözlemlenebilir bir gerçeklik" (Tomlinson, 2013: 13) olarak bakılmasıdır.

Bu gerçekliğin arkasındaki hegemonik sorun, küreselleşme kavramının altında "küreselleşmek" ve "küresellenmek" kavramlarının olduğudur. Sosyolojideki kültürelmek-kültürülenmek-kültürleşmek kavramları ile açıklanan ilişkiyi (Güvenç, 2010: 107-108) "küreselleşme" kavramına uyguladığımızda, bunun yapısal açıdan iyi niyetli görünmesine rağmen, işlevsel açıdan olumsuz bir oluşum olduğu ortaya çıkmaktadır. Baskın kültürün edilgen kültüre hâkimiyet kurması gibi, baskın kültür ulaştığı her yeri kendi hegemonyasını kuracak şekilde "küresellemek"tedir. Edilgen kültür de "küresellenmek"tedir. Yâni eşit şartlarda karşılıklı bir "küreselleşme" söz konusu değildir.

Küreselleşme denen oluşumun eşit bir alışveriş olduğunu iddia etmek, âdil bir tanım-

lama değildir. Zira küreselleşmeyle kastedilen karşılıklı ve dengeli bir alışveriş değildir. Yapılan ticârette alınıp satılan malların özellikleri örneğin bir tarafta teknoloji iken diğer tarafta tarımsal olmaktadır. Alışverişin mâhiyeti daha dengeli olsa bile, fiyatlandırma uluslararası kabul gören para birimleri üzerinden yapılmaktadır. Avrupa ülkeleri başka ülkelerle Avro ya da Pound ile ticâret yaparken, ABD ticâretini Dolar üzerinden yapmaktadır. Hatta her iki para birimini kullanmayan iki ülke, ticâretteki finansal hegemonya sebebiyle ağırlıklı olarak Dolar üzerinden ticâret yapmakta ve ticâretin yoğunluğu ABD Dolarının dünya borsalarındaki değerine göre değişebilmektedir. Malcolm Waters, küreselleşmeye ekonomik ve siyâset üzerinden bakarken, bir mal, menşei olan ülke dışında kurulan bir fabrikada üretiliyorsa o malın yerli olduğunu ileri sürmekte ve şunu iddia etmektedir:

“Malların karşılıklı değişimi yerelleştirir, siyasetleirunki uluslararasılaştırır ve sembollerin ki küreselleştirir. İnsan toplumunun küreselleşmesi kültürel ilişkilerin ekonomik ve siyasi düzenlemelere nazaran ne kadar etkili olduğuna bağlıdır. Ekonomi ve siyasi yapı, kültürelleştiği ölçüde; yni ikisi arasındaki alışveriş sembolik olarak gerçekleştirildiği sürece küreselleşebilir. Kültürel alandaki küreselleşmenin boyutu ekonomik ve siyasi alanda yaşanandan daha büyüktür” (Water, 1995: 10).

Waters’ın burada kastettiğinin küreselleşme değil, küreselleme olduğunu düşünüyorum. Örneğin, Türkiye’de üretilen Alman markalı bir beyaz eşyanın reklamı “üstün Alman teknoloji” diye yapılmaktadır. Bâzi Fransızlar otomobil markaları, fabrikalarını Batı Afrika’daki eski sömürgelerinde kurmuş olsalar da, bu otomobiller hem o ülkelerde hem de diğer ülkelere ihraç edildiğinde Fransız otomobili olarak satılmaktadır. Waters’ın iddiası doğru olsaydı, küreselleşmenin etkisindeki her yer, az ya da çok Batı’ya benzemez; Batı şehirlerinde de İstanbul’u, Bağdat’ı, İslamabad’ı, Pekin’i anımsatan yerler olurdu. Batı kültürünün vitrinindeki ünlü isimler, dünyânın diğer kültürlerindeki insanlara benzemeye çalışırdı. Oysa gözlerini estetik ameliyatla Japonlar gibi yaptıran bir İngiliz yoktur. Ten rengini zencilere benzetmeye çalışan Alman da yoktur. Küreselleşme, eşit şartlarda karşılıklı olsaydı, Çinlilerin kullandığı Hayvanlı Takvim veya birçok Müslüman ülkede kullanılan Hicrî takvimin yıl başlangıçları, Milâdî takvimdeki yılbaşı gibi tüm dünyâda kullanırdı.

Gözlemlenen gerçeklik olarak küreselleşmenin arkasına gizlenen ve kendinden zayıf her unsuru kendine benzemesi için “küreselleyen” ve böyle “küresellenmiş” hâle getiren hegemonik bir yapı söz konusudur. Dünya, Marshall McLuhan’ın tâbiriyle “küresel köy” (Tomlinson, 2013: 14) olarak nitelendirilirken belki ulaşılmazlığın olumsuz havası kalkmaktadır, ama bu nitelendirme diğer taraftan da “köy” kavramını çağırıştırılmaktadır. Köy, herkesin homojen bir yapı içinde bulunmasını anlatır. Milyarlarca insanın içinde yaşadığı dünya bir köy hâline geldiğinde binlerce yılda oluşmuş farklılıklar ve heterojen özellikler kaybolmakta ve etkisi altına girdikleri yapının hegemonyasıyla kendini herkese ve her yere yakınmış gibi hisseden birey, kendisiyle ve kendi iç dünyâsıyla ve iç ahlâkıyla olan ama birbirine kaybetmektedir. Bunun en güncel örneği, akıllı cep telefonu ile sosyal medya üzerinden aynı anda farklı yerlerdeki insanlarla yazışırken önüne bakmayan kişilerin sokaklarda giderek daha çok görünür olmasıdır. Bunun sonucunda pratik açıdan ahlak; teorik açıdan da etik sorunu ve çıkmazı yaşanmaktadır. Bu çıkmaz da onu sürekli dolaşıp hiçbir zaman çıkışı bulamayacağı dev bir labirente yaşamaya mahkûm etmektedir.

3. Etik ve Ahlak Bağlamında Küresel Hegemonya

Kozmopolit bir hayat anlayışı ile şehirlerde temerküz eden küresel yaşam tarzı, bu özelliğiyle hegemonik bir etkiye sâhiptir. Bireyin önce diğer bireylere yabancılaşarak kendi içine kapandığı ve ardından kendisini başkalarıyla kıyaslamadığı için kendisine yabancılaştığı kozmopolit yaşam tarzı, hegemonik bir etki ile, birbirini ve kendini tanımayan ama birbirine benzeyen bireylerden oluşan bir toplum oluşturmaktadır. Bu toplum yapısıyla da küresel hegemonya, gelişen ulaşım ve iletişim imkânlarıyla birbirine yaklaşan kozmopolit yapılar aracılığıyla tek düze bir hayat tarzını empoze etmektedir. Empoze edilen bu hayat tarzında zaman, mekân ve kişiye özel şartlar, yeknesaklık içinde ve farklılıklarından arınmış bir muhtevâdadır. Daha doğrusu, muhtevâsında çeşitlilik yoktur. Zaman, kronolojik olarak ilerlese de, mekân coğrafi olarak değişse de, Hâlik’in yarattığı

mahluk olmanın sonucu olan kendine özgü vasıflara sâhip olma özelliğini kaybeden birey, kitlesel toplumun içindeki her hangi bir figür hâlinde yaşar hâle gelmektedir.

Kitle kelimesini en bâsî ve yüzeysel anlamıyla insanların kendi istemleriyle veya istemleri dışında içinde buldukları ve kimlik verme özelliğine sâhip topluluk olarak tanımlayabiliriz. Ancak kitle kelimesinin psikolojik açıdan kavramsal olarak ifâde ettiği anlam farklıdır:

“Bazı belli hallerde ve yalnız bu hallerde bir insanlar topluluğu, onu vücuda getiren ayrı ayrı fertlerin malik oldukları karakterlerden çok farklı yeni karakterlere sahip olur bilinçli şahsiyet ortadan silinir, bütün bu birleşmiş fetlerin fikirleri ve hisleri tek bir istikamete yönelir. Şüphesiz geçici fakat açık hususiyetler gösteren bir kollektif şuur Oluşum eder. Kollektiflik o zaman, daha iyi bir deyim bulamadığım için Oluşum etmiş (organise) bir kitle, başka bir tabirle psikolojik bir kitle diyeceğim şey olur. Kitle bir tek varlık durumuna gelir ve ‘Kitlelerdeki zihniyetin tekleşmesi kanunu’na tabi olur” (Le Bon, 2013: 16).

Bir kitleye dâhil olan fertler, şahsî özelliklerini giderek kaybederler; fikir ve duyguları sâbitleşir, düşünce ve muhakeme kabiliyetleri mefluç olur. Böylece havvana has içgüdülere dayanan ilkel davranışlar ortaya çıkar. Kitlelerin kendine has duygu ve ahlâk yapıları vardır. Birey olma özelliğini kaybeden insanlardan oluşan kitleler “dıştan gelen bütün tahriklerin oyuncağıdır. (...) Kitle hâlindeki insanların “zihinlerinde uyandırılan hayaller onlar için birer gerçek gibidir. (...) Kitlelerin duyguları ve ahlâki tepkileri abartılıdır. (Le Bon, 2013: 25-26). Kitlenin duygu ve ahlâk yapısına tâbi olan kişilerin bireysel sorumluluktan kaçabilme lüksleri vardır. Yapılan her hangi bir yanlış, kitlenin soyut kimliğine yüklenir ve birey bundan her hangi bir sorumluluk duymaz. Bu lüks ile birey olma sorumluluğunu almak istemeyen ve bu güce sâhip olmayanların gözünde kitle, câzip bir ortamdır.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da, kitlelerin ne kadar küçük ya da büyük olursa olsunlar, bir lider ya da lider kadrosuna duydukları ihtiyaçtır. Bir kitlenin liderinin olması, aynı zamanda kitle olmanın kaçınılmaz sonucudur. Lider, duygularla hareket eden kitlenin bu duygularını rasyonel olarak yönlendiren kişidir. Ancak liderin de varlığı onu tâkip eden kitleyle özdeştir. İki taraf birbirinin mütemmim cüzüdür. Lider aklıyla hareket etse de, etrâfindakiler onun hükmedeceği duygularla hareket etmesini ister. Aksi hâlde kendini tâkip edecek kimse bulamaz. Bu açıdan lider de birey olarak var olan değil, kitle ile var olan bir figürdür. Liderleri lider yapan, irâde sâhibi mahluk olarak hareket etmeleri değil, etrâfindaki kişilere sığınacak bir ortam sağlamalarıdır. Bunu da söylemlerini sürekli tekrarlayarak yaparlar. Bu, günümüzde de kullanılan bir propaganda yöntemi. Her hangi bir sözün inanırılığı, doğruluğuna değil, ne kadar tekrarlandığına bağlıdır. Tekrarlanan söz, her yere yayılır; olmadığı yer, ulaşmadığı kimse kalmaz. Günümüzde sosyal medyanın gücü buradan gelmektedir. Sosyal medyaya ulaşmak herkes için mümkündür. Ancak sosyal medyada yapılan paylaşımların güvenilirliği değil paylaşım yapılması ön plândadır. Bombardıman şeklindeki bir bilgi akışı içinde mâruz kalınan bu akış içindeki bilgilerin doğrulanması için gerekli zaman, o bilginin gündemden çıkması için geçecek zamandan daha uzun olduğu için, doğrulanmasın ya da yanlışlanmasının hiçbir kıymeti yoktur.

Bilginin doğruluğu dışında, tekrarın kitle üzerinde etkisi, davranış şekline gelen gündelik eylemlerdir. Twitter, Facebook, WhatsApp, Instagram gibi sosyal medya organlarına girme ve paylaşımları kontrol etme, sosyal medya kullanıcıları için nefes almak gibi elzem bir öneme sâhiptir. Bunu yapmanın mümkün olmaması, örneğin akıllı telefonu evde unutup dışarı çıkmak, kişiye özgüvensizlik ve savunmasızlık hissettirebilmektedir, çünkü tekrarlayarak kendini iyi hissedeceği bir eylemi yapma imkânından mahrum durumdadır. Bu kişi, önemli bir kimlik özelliği olan “sosyal medya kullanıcısı” olma vasfından, kendisini o kitlenin bir parçasını olarak görme vâsıtasından uzak kalmıştır. Sayısını bile bilmediği, çoğunu şahsen tanımadığı kişilerden oluşan ama teknik tâbirle “kullanıcı sayısı” olarak bilinen nicel özelliği, yâni “kalabalık olması” ya da klâsik tâbirle “nüfuzlu olması” ile mensuplarına güven veren bu kitleye âit olduğunu hissetmesi bu vâsita ile mümkündür. Bu vâsita ile temas kurulan sosyal medya, kullanıcılarına “her yerde adamım var” ve “sesimi herkes duyabilir” hissi vermektedir. Bu vâsita onun, sosyal hayattan uzak

olsa bile tek kişi olarak steril bir sosyal medya kitlesinin parçası olma kimliğinin somut bir göstergesidir. Tocqueville'nin gazeteler için yaptığı "ancak yayıncılık anlayışının ve ilkelerinin çok sayıda insan tarafından paylaşılması durumunda yaşayabilir" (Aktaran Demir, 2007: 20) tespiti gibi kitleyi hegemonya altında tutmak için sosyal medya da bireysel anlayış ve ilkeler değil, egemen kültürün doğrultusunda şekillenen ve birbirinden farklı olmayan unsurlara hitap etmek üzere kurgulanmıştır.

Bu küresel boyuttaki kitle ortamı, steril bir yapıya sahiptir. Görünüşte güven veren bu steril ortam, kendi dışındaki ortamların tehlikeli olduğunu da anlatır. Yeni doğan bebeğin uzun süre kaldığı steril hastane ortamından çıkar çıkmaz mikrop kapıp hastalanması gibi, küresel sosyal medya da kendi kitlesine tâbi olanlara farazi bir sınırsızlık iddiasıyla kendi sınırları içinde mensuplarını korumaktadır. Bunun sebebi, insanoğlunun, kaçarcasına girdiği bu kitlenin mensubu olmadan önce, kaçtığı yerlerin doğallıktan, yâni Hâlik'in yarattığı kurallarına uyumdan uzak mekânların oluşturulmasıdır. "Yapay olarak kurulmuş mekânın kimliksiz tekdüzeliği ve hastaneye yakışır sterilliği, kent sakinlerini, anlamı müzakere etme ve böylelikle o sorunu kavramak ve çözmek için gerekli olan bilgiyi edinme fırsatından mahrum bırakmıştı" (Bauman, 2014: 55). Buradan kaçma irâdesini gösteren birey, maalesef tam aradığını bulamamış ve samimi olmayan bir bilgi edinme ortamına düşmüştür.

3.1. İnsanın Irâde Sahibi Mahluk Olmaktan Çıkışı

Tek bir kişi olarak sosyal hayattan izole bir yaşam tarzı olsa da, teknolojinin sağladığı iletişim imkânlarıyla, mekânsız bir ortamda kendini küresel kitlenin ya da küresel kitle çeşitlerinin bir parçası olarak gören insan, kişiliksiz ama kimlikli vasıflarını kitleden alan gölge bir karakter olarak "güven" içinde, ama onu irâde ve ahlâk sâhibi bir "mahluk" yapan özelliklerden mahrum bir şekilde yaşar. Bu mahrûmiyetin bir başka tezâhürü de, kitle içindeki kişilerin eğitim seviyesinin bir farklılık yaratmamasıdır, çünkü duygularını abartılı şekilde yaşayan kitlelerde zekâ ya da eğitim değil, hisler hâkimdir. Sıkı bir taassubun hâkim olduğu kitlelerin hareketleri bu yüzden akıl yoluyla değil, telkin yoluyla idâre edilir. (Le Bon, 2013: 41) Kabul etmek, aklî olmadığı için reddetmek de kesin ve kimi zaman şiddet içerik tepki şeklinde olur.

Hâlik'in hâlk ettiği mahluklardan biri olmanın ortak paydaşı ama onu diğer mahluklardan ayıran irâde sâhibi olma vasfıyla tek paydalı olma özelliğine sâhip olan insan, kendini biricik ve mahlukâtın sorumluluk sâhibi tek paydaşı yapan vasfını kaybetmektedir. Birey kendinden başka birilerinin belirlediği şeylere rıza göstererek sorumluluktan kurtulduğunu hissetmiştir. Bu rahatlık bireyin nefesine câzip gelmektedir. "İçimizdeki nef-sânî akış irâdenin yerini aldı, özgürlük adına sorumluluktan firar" etmiştir (Göka, 2016: 18). Sorumlu olmadan özgür olmak güzeldir ama "razı olmak" gerekir. Yâni başkasının irâdesine gönüllü olarak, küresel anlamda hegemonyaya tâbi olmak lâzımdır.

Fıtratında farklı olma, kendi cinsleri arasında bile kendine özgü özelliklere sâhip olma itibârına sâhip olan insanoğlu, coğrâfi, kültürel, ekolojik farklılıkları yok sayan küresel hegemonik yapıda sıkışmaktadır. Bu sıkışmışlık, sürekli yenilenme ve güncelleme kavramlarıyla inovatif bir kandırmaca ile geçiştirilmeye çalışılsa da, bir süre sonra sürekli yenileme de bir kısır döngü yaratmakta ve dolap beygirinin içinde bulunduğu bir ortam oluşturmaktadır. Bu ortamda gözlerini açanlar, sürekli aynı yerde dönüp durduklarını, hep hareket etseler bile, bir yere gitmediklerini ve kandırıldıklarını anlamaktadırlar.

Hegemonik yaşam tarzından nemalananlar da sınırlı bir yaratıcılık ile yerkürenin her yerine, her an ve her bir birey için yeni bir uğraş temin edemedikleri için, oyunu tersinden oynayıp farklılık değil benzerlik ve hatta aynılığı hedef göstermektedir. "Kitleler çağı" olarak nitelenen günümüzde bu aynılık ile bireyler, fert ve biricik olma özelliklerini kaybedip "kitlelerin düşünsel aynılışmasının psikolojik kanunu"na (Le Bon, 2014: 18) tâbi olurlar. Birbirine benzemede ve daha çok benzetmek için her sonraki adımda bir kere daha değişimde "sınırsız özgürlüğe" sâhip olan birey, kendi kozasını ören ipek böceği gibi, bir aşamadan sonra hareket edemez hâle gelmektedir. Bu sınırsız özgürlük içinde "tek başına kalma" korkusuna karşı, günümüzde sosyal medya vardır. Başkalarından gelen ve kaynağı belli olmayan sözde kesin bilgilerin saldırısı altında, sürekli başkalarını tâkip eden; onları 'beğenerek' onlara benzeme, kendisi olamama ve sonunda kendine

yabancılaşmanın geri dönülmez yoluna giren, kitlenin verdiği kimliği için kişiliğini feda etmiş bir figür ortaya çıkar.

Hegemonik hayat anlayışının günümüzdeki çıkmazı budur. Örneğin tâtil ve eğlence anlayışı bir paket hâlinde, dünyânın her yerine yayılan bol yıldızlı oteller üzerinden alternatifsiz küresel bir model olarak sunulmaktadır. Bu alternatifsizliğin büyüğü kısa sürede bozulduğu için “butik tatil” seçeneğini sunmakta hiç gecikmemiştir. Ancak bu seçenek de altyapısında her yerde aynı olma özelliği sebebiyle çoğulculuk arayanlar adına lafta kalmaktadır.

Küresel hegemonyanın kuralı, ortaya çıkan her türlü seçeneğin hemen genele teşmil edilmesidir. Bu kural sebebiyle kozmopolit tek düzelik virüsün ortaya çıkmasından önce kurulan kendi atmosferine sâhip olan şehirlerin sembolleri bile, o şehirlerin dışında var olabilmektedir. Paris’in Eyfel Kulesi, Venedik’in gondolu, Londra’nın Big Ben’i, İstanbul’un Kız Kulesi ya da Sultanahmet Câmii sâdece kendi şehirlerinde bulunma özelliğini kaybetmektedir. Bir turist Paris’e gitmese de Eyfel Kulesi’nin biblosunu alabilmekte, Venedik’e gitmeden göletli bir park içinde İtalyanca şarkıların çalındığı gondollara binebilmektedir. Paris’in içinde yapay bir İstanbul, İstanbul’un içinde yapay bir Londra görmek hegemonik küresel yaşam tarzı için hiç de şaşırtıcı değildir.

Hegemonik yaşam tarzının devamlılığını sağlayan en önemli unsur da bu şaşırtıcı olmama hâlidir. Yâni bunlar normal karşılanmakta, kanıksanmaktadır. Gramsci’nin tâbi-riyle “rıza” gösterilmektedir. Hegemonyayı bir elma şekeri hâline dönüştüren de bu rızadır. Gramsci’ye göre rıza üretilen bir şeydir ve “hegemonya rızanın imal edilmesidir” (Marshall, 1999: 300). “Bir firmanın tasarımcılarının imâlathânesinde çalışıp, örneğin ilkbahar-yaz koleksiyonunu üretmesi gibi, rıza da imâl edilmektedir. İlkbaharın ilk günlerinde, hemen her yerde belli bir renklerin moda olarak öne çıkartılması gibi, hegemonya da destekleyici aparatlar kullanarak, hegemonyayı doğal ve alışılmış hâle getirip, rızayı oluşturur” (Ceylan, 2013: 332). Yâni burada etik, ahlâkın üstüne çıkmakta ve bir mekân ve zaman ve bir sosyal yapı için geçerli olan kural, uygulamada her mekân ve zaman ve her sosyal yapı için geçerliymiş gibi yapay bir kabul oluşturulmaktadır. Bir başka deyişle etik, ahlâkın çerçevesi değil, onun içeriği hâline gelmekte ve ahlâkın çoğulculuğa dayalı yapısı, azınlık bir gücün çoğunlukçu hegemonyası hâline gelmektedir. Küreselleşmeyi “modernliğin temel sonuçlarından biri” ve “gelenek karşıtı” (Giddens, 2000: 153-154) olarak gören Giddens, modern zamanlarda iyice yaygınlaşan “uzmanlık sistemleri”, modern öncesi insanların doğal olarak edindiği ve geliştirdiği beceri ve yerel bilginin kaybına sebep olduğunu iddia etmektedir. Giddens, 1991: 137) Bu uzmanlık sistemleri küreselleşen dünyâda yerel bilgiyi ortadan kaldırmıştır. Bunun yerine sâdece bilimsel ve teknolojik üstünlüğü hegemonik şekilde kullanan güçler, her yere ulaşmış; buradaki yerel bilgiyi yok etmiş ve kendi hegemonyalarını kurmuşlardır. Artık örneğin bir köyde ekşi maya ile ekmek yapmak yerine başka bir ildeki endüstriyel bir ekmek fabrikasında pişirilip paketlenmiş ekmek tüketilmektedir. Bu yüzden ekşi mayalı ekmek yapma bilgisi yok olmaktadır. Bununla berâber, o bölgenin iklim şartlarına göre yetişen buğday, o bölgenin insanı tarafından tüketilmemektedir. Aynı bölgenin buğdayı ve insanı yabancılaşmaktadır. Kısa vâdeli ve gündelik bakış ile daha ucuza mal edilen ekmek, uzun vâdede o bölgedeki doğal düzene yâni ahlâk zarar vermektedir.

4.2. Hegemonya Etkisindeki Ahlak Anlayışı

Ahlak, bir anlamda kişinin edineceği kimlikte kişiliğini kaybetmemesi ve daha güçlü bir kimlik-kişilik yapısı içinde yaşamasını sağlayan fitrî bir öğretimdir. “Ahlaklı olmak, kişinin kendisi üzerinde egemenlik kurmasıdır” (Poyraz, 2005: 11). Bunu yapmak da herkesin aynı olduğu ve birbirini taklit ettiği; bu da hegemonik bir rıza ile yaptığı küreselleşmiş kozmopolit hayat tarzından kurtularak mümkün. “Başkalarının bakışını hesap eden ahlak, ahlâkın sahip olması gereken ana değerlerden beslenerek yeni değerler yaratamamış bir toplumun yaşadığı, kirlenen ve kirleten ahlakıdır” (Poyraz, 2005:12). Hegemonik küresel hayat tarzında değil sâdece ahlak gibi üst değerler, giyim-kuşam, yeme-içme gibi basit ve somut kültürel değerler bile başkalarının ne diyeceğine göre şekillenmektedir. Bu anlayışın karşı ucunda ise sâdece kendi isteklerini önceleyen, kendi doğrularıyla hareket eden, benmerkezci, kendi menfaatleri için ‘kirli ve kirleten ahlakçı-

lık' yapan bir bireycilik bulunmaktadır.

Bu iki marjinal ucun ortasında ahlâkî bilinç, yâni basîret vardır. Bu yüzden 'basîretin bağlanması', kişinin âdeta elinin kolunun, dilinin bağlanıp hiçbir şey yapamamasıdır. Basîret kavramında, yapacaklarının hesabını fert olarak kendi vereceğine inanan ve fakat içinde yaşadığı topluma sosyal mesûliyet ile bağlı; bu toplum ile olan fert bazındaki iliş-kisine ontolojik bir zâviyeden bakan 'sosyal fert' anlayışı vardır.

Sosyal fert, davranışlarındaki ahlâkî dokuyu, yakın çevresinden başlayarak, teknoloji-nin imkânlarıyla küresel tepkiyi ve/veya onayı düşünerek oluşturmaz. Bu doku, basîretin beslendiği kaynak olan ve kişinin aynadan gördüğü yüze bakıp bakamadığıyla somutla-şan vicdandır. Ancak bu doku, kişinin muhatap olduğu çevre açısından ister kendi mu-hiti, ister küresel ortam olsun, kendisinden başka herkesin ne diyeceği; onay vermesi ya da tepki göstermesi ile oluşturulursa ve kişi bundan ebedî olması mümkün olmayan vicdânî bir rahatlık duyarsa, bu, basîret değil; küresel hegemonyanın fertleri ve kütleleri yönetmedeki etkili aygıtı olan rızâdır. Yâni küresel kitlenin tasvip ettiği bir şeyin doğ-ruluğu ya da tepki verdiği bir şeyin yanlışlığı mutlak değildir, olma ihtimali de düşüktür. Ancak bunların tersi olma ihtimali yüksektir. Burada çoğunluğun dediğinin doğru olaca-ğı anlayışının yanlışlığı kendini gösterir. Basîret, çoğunlukçu değil, çoğulcu anlayışın fert plânında tezâhür etmesine zemin hazırlar. Bu çoğulcu yapı içinde, fertlerin sayısı kadar, onayını rızâdan değil vicdandan alan iç ahlak doğruları vardır.

Ancak bu doğrular birbirini götüren karşıt yöndeki doğrular değil, aksine destekleyen doğrulardır. Tıpkı Hakk'a yâni ahlâkîin sâhibi Hâlik'e ulaşan yolların nefslerin sayısı ni-celiğinde olduğu gibi. Bu hakikat, "her şey Allah'ı hamd ile tespit etmektedir" âyetiyle (İsrâ, 17:44) de sâbittir. Ancak böyle bir çoğulcu anlayışa iman eden fertlerin oluşturduğu toplum, "halk" olma vasfına erişebilir. Bu vasfa erişen toplumun kaç kişiden oluştuğu ehemmiyet arz etmez. Ancak bu vasfa erişemeyen toplumlar, ne kadar kalabalık olursa olsun hatta küresel yaygınlığı bile olsa, sâdece küresel hegemonyanın hâkimiyetine giren ve fert kimliğini kaybedenlerin oluşturduğu kitleler olabilirler. Zira bu toplumun fertleri, dinî açıdan bakarsak günahatına çözümler uzak durmayı cehennem korkusu; sevap işlemeyi ve cen-nete gitme arzusu ile yaşarlar ki, bu da içi boş bir dış ahlaktır. İç ahlaktan mahrum böyle bir dış ahlak da, sâdece kurallar mecbûriyetiyledir. Bu mecbûriyet Hâlik'in halk ettiği mahlukat içinde irâde sâhibi olma vasfını bahşederek "özgür" kıldığı tek varlık olan insa-nın özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Sosyal sistem ancak insanın bu özgürlüğünü muhafaza edebiliyor ve hayâtiyetinin devâmını sağlıyorsa ahlâkî bir sisteme sâhiptir, denilebilir. Aksi takdirde insan, sâdece özgürlüğü elinden alınıp bir hegemonik güce duyduğu korku sebebiyle ve sâdece içi boş, göstermelik, zorâkî, irâde dışı, bir dış ahlak içinde yaşamak durumunda kalır.

Bu çıkmazdan kurtulmanın câresi, küreselleşmenin tek tipleştiriciliğinden kurtulup, Hâlik'in bahşettiği kendine özgürlük ve biricikliği gerçekleştirme yoluna girmek ve bu yolda marjinal ve ekstrem uçlardan sakınıp sâbit kadem olmaktır. Bu da bu süreci huy edinmekle mümkündür ki, huy kelimesi de "hulk" yâni "ahlak" kelimesinin tekilidir.

Sonuç

Aynı kökten gelen "halk," "hulk", "mahluk" ve "Hâlik" kelimelerinin oluşturduğu anlam çerçevesinde ele aldığımız ahlak kavrmıa ile onunla birçok metinde eş anlam-lı olarak kullanılan etik kavramı arasındaki farklılık ve benzerlik ilişkisi küreselleşme çağında, bu çağın sorunlarına çözümler sunma potansiyeline sâhiptir. Bu sorunlar, bu çağın kelimeleriyle dillendiriliyor olsa da, eski zamanlarda da o zamânın kelimeleriyle de dillendirilmiyor değildi. Çünkü insan için, ona huy (*hulk*) yâni ahlak veren Hâlik'in ondan istediği şey niteliğinde tanımlama farklılıkları dışında bir değişme yoktur. Çağlar değişmiş ve değişiyor olsa da, insan başka bir fıtrata, başka bir huya sâhip olma iddiasıyla girdiği kimlik arayışında başarılı olamıyor. Küreselleşen dünya şartlarında bir tuşla bin-lerce kilometre ötesine ulaşan insan, kendine ulaşmakta zorlanıyor. Çünkü bu uğraşta kendine, kendi biricikliğine uygun yolu bulmak yerine, onun için önceden hazırlanmış, herkese hazırlananlardan özde hiç farkı olmayan, basmakalıp, fabrikasyon, klişe yolların kolay erişebilme câzibesinin kurbânı oluyor. Hiç tanımadığı kişilerden *size özel* içerikli, *kişiyne özel* yaftalı yoldan çıkarıcı; daha doğrusu kendi yolunu bulmayı engelleyici hitaplar

alıyor. Kendini inşa edip kendi huyunu keşfedeceği değerlerin farkına varamıyor. Ödevini annesinin yaptığı çocuk gibi günlük çözümlere ulaşıyor ama maalesef kendi ödevini yapmayı öğrenemiyor.

Bunu öğrenebilmesi için üstleneceği sorumluluğun tanımını yapan unsur, etik; bu tanımı uygulamaya koyan sistem de ahlakıdır. Bir eşyanın kullanım kılavuzundaki tâlimatları etiğe benzetirsek, bunları okuyup tatbik etmek, eşyâyı kullanılır hâle getirmek ve kullanıp onun sunduğu imkânlardan yararlanmak, yâni Halik'in halk ederek huy (*hulk*) verdiği insan olma vasfını, cennet-cehennem endişesi duymadan yaşamak da ahlakıdır. Bu denge kurulduğu takdirde, küreselleşmenin kitle yapısı içinde zihniyeti tekleşmiş bireyler üzerinde kurduğu hegemonik baskı da, hedefe ulaşırken o hedefi değerli kulan engeller gibi aşılacak öğeler mesâbesinde kalacaktır. Kitleler üzerinde işlev gören küresel çağda, hegemonik hayat tarzının aşılması, bu çağın insanı önündeki imtihanıdır.

Kaynakça

- ALTHUSSER, L. (2003) İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, çev.: A. Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları.
- BAUMAN, Z. (2014) *Küreselleşme – Toplumsal Sonuçları*, çev.: A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- CEYLAN, C. (2013) “Hegemonya, ‘Hegemonia’ Olunca”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi* içinde Yıl:12 Sayı:23 Bahar 2013 s.329-345.
- CEYLAN, C. (2015). “Foucault ve İronik Özgürlük” *Akademik Bakış Dergisi* içinde, sayı:51, Eylül-Ekim 2015, s. 183-194.
- DEMİR, V. (2007) *Türkiye’de Medya ve Siyaset İlişkisi*. İstanbul: Beta Yayım.
- FOUCAULT, M. (2005) *Büyük Kapatılma – Seçme Yazılar-3*, çev.: I. Ergüden ve F. Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FOUCAULT, M. (2006). *Sonsuza Giden Dil – Seçme Yazılar-6*, (çev.: Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GIDDENS, A. (1991) *Modernity and Self-Identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polite Press.
- GIDDENS, A. (2000). *Modernliğin Sonuçları*. çev: Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- GÖKA, E., (2016) “Cenneti aramak!”. Yeni Şafak Gazetesi, 13 Mart 2016.
- GÜVENÇ, B. (2010) İnsan ve Kültür. İstanbul: Boyut Yayınları.
- HALL, S. (2006) “Popular Culture and the State” *Anthropology of the State: A Reader* içinde. (Ed.: A. Sharma and A. Gupta). Blackwell Publishing.
- HITT, W. (1990) *Ethics and Leadership: Putting Theory into Practice*. Columbus: Battelle Press.
- KUÇURADİ, İ. (2003). “Etik ve ‘Etikler’ TMH-Türkiye Mühendislik Haberleri içinde, Sayı: 1/2003 ,423.
- LE BON, G. (2014) *Kitleler Psikolojisi* çev. Hasan İlhan. Alter Yayınları, Ankara.
- MACINTRYE, A. (2001) *Ethik’in Kısa Tarihi-Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla* (çev.: Hakkı Hürler), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- MARSHALL, G. (1999) *Sosyoloji Sözlüğü*. çev.: O. Akınhay ve D. Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MCGREW, D. (1992) “A Global Society?” *Modernity and Its Futures* içinde (Ed.: S.Hall, D. Held ve A McGrew). Cambridge: Polity Press.
- POYRAZ, H. (2005) “Ahlaklı Olmanın Gerekçesi Nedir?” 2. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde, 15-16 Kasım 2005 Sakarya.
- TOMLİNSON, J. (2013) *Küreselleşme ve Kültür*, çev.: A. Eker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- VERGARA, F. (2014) *Liberalizmin Felsefi Temelleri – Liberalizm ve Etik* (çev.: Bülent Arıbaş) İstanbul: İletişim Yayınları.
- WATERS, M. (1995) *Globalization*. London: Routledge.